

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistallenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Kukkonen, H., Jussila, A., Rantanen, O. & Ranta, L. 2017. Opiskelijoiden kokemuksia osaamisperusteisesta opetussuunnitelmasta. Teoksessa TAMK-konferenssi - TAMK Conference 2017. Learning and working together. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu, Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, 36-45.

DOI / URL: <http://julkaisut.tamk.fi/PDF-tiedostot-web/Muut/TAMK-Conference2017.pdf>

Harri Kukkonen, Ari Jussila, Outi Rantanen, Leena Ranta

5. OPISKELIJOIDEN KOKEMUKSIA OSAAMISPERUSTAISESTA OPETUSSUUNNITELMASTA

Tiivistelmä

TAMKissa aloitettiin elokuussa 2016 ammatillisten opinto-ohjaajien koulutus. Opiskelu on osaamisperustaista ja opintojen kesto määräytyy opiskelijan aiemman osaamisen ja henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaan. Osaamisperustaisuudessa korostuvat sekä henkilökohtaiset että työelämälähtöiset oppimisympäristöt ja joustavat opintopolut. (Opetussuunnitelma.)

Opinto-ohjaajaopiskelijat kirjoittivat kokemuksistaan osaamisperustaisen opetussuunnitelman käyttämisestä. He kertoivat oivaltamisen kokemuksista, oman opiskelun haltuun ottamisesta ja rohkeudesta kokeilla uutta mutta myös turhautumisesta, epäilyistä ja hukassa olemisen tunteesta. Tuen saaminen auttoi elämään epävarmuudessa, ymmärtämään itsellä olevaa osaamista ja rakentamaan uutta perustaa osaamisen hankkimiselle ja osoittamiselle.

Osaamisperustaisen opetussuunnitelman käyttäminen edellyttää niin opiskelijoilta kuin opettajiltakin yhteistä ymmärrystä osaamisperustaisuudesta, epävarmuuden sietoa, avoimuutta uudelle, luottamusta, toisen tukemista ja positiivisten tulevaisuudennäkymien rakentamista.

Opinto-ohjaajakoulutuksen opetussuunnitelma

Osaamisperustaisuutta pidetään ammattikorkeakouluissa ja ammatillisen toisen asteen koulutuksessa jo itsestäänselvyytenä ja opetussuunnitelmien tavoitteet on muotoiltu kuvaamaan opiskelijalta edellytettävää osaamista. Vaarana kuitenkin on, että tavoitteet on laadittu turhan tarkkarajaisiksi ja osaamisen on nähty koostuvan kapea-alaisista tietosisällöistä ja toimintasuorituksista (Linden & Annala 2016).

TAMKin ammatillisen opinto-ohjaajakoulutuksen opetussuunnitelman kansainvälisinä lähtökohtina ovat IAEVG:n (International Association for Educational and Vocational Guidance) julkaisemat kompetenssiehdotukset sekä NICE:n (Network for Innovation in Career Guidance and Counselling in Europe) määrittelemät ohjauksessa toimivien ydinkompetenssit. Ammatillisen opinto-ohjaajakoulutuksen opetussuunnitelmassa on em. kompetensseihin perustuvaa osaamista tarkennettu ammatillisen koulutuksen parissa tarvittavan osaamisen suuntaan. (Opetussuunnitelma.) Lähtökohtana oli, että koulutuksen tavoitteet vastaisivat mahdollisimman hyvin opinto-ohjaajan työn laajoja toimintakokonaisuuksia.

Opinto-ohjaajakoulutuksen toteutus

Koulutuksen toteutus perustuu opiskelijalla jo olevan osaamisen tunnistamiseen sekä puuttuvan osaamisen hankkimisen suunnitteluun ja osoittamiseen. Tukemalla osallistavan pedagogiikan mukaista toimintaa (reflektiivinen, tutkiva, kehittävä ja yrittäjämäinen opiskeluote) opiskelijat alkavat itse ja tiimeissä lukea opetussuunnitelmaa, tutustua ohjauksen kenttään ja opinto-ohjaajan työn monimuotoisuuteen, tunnistaa omaa ja toisten osaamista, sekä suunnitella osaamisen osoittamisia.

Koulutuksessa painotetaan opiskelijan omaa aktiivisuutta, yhteistä tiedon ja osaamisen tuottamista ja arviointia sekä uusien toimintakäytänteiden kehittämistä. Opiskelijat työskentelevät tiimeinä mutta jokainen laati oman henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman. Siinä kuvataan suhteessa opetussuunnitelman tavoitteisiin olemassa oleva osaaminen sekä puuttuvan osaamisen hankkimisen ja osoittamisen tavat.

Koulutuksen käytännön toteutuksessa ja opiskelijoiden ohjauksessa käytettiin TAMKissa tehdyn opiskelukokemukseen liittyvän tutkimuksen tuloksia eli hyvän opiskelukokemuksen peruskiviä (ks. Kukkonen & Marttila 2017; Opetussuunnitelma; ks. myös Kukkonen tässä julkaisussa).

Tulokset – miellyttäviä ja epämiellyttäviä kokemuksia

Seuraavassa esitettävät tulokset on jäsennetty hyvän opiskelukokemuksen peruskivien mukaan. Kunkin peruskiven yhteyteen on laitettu lyhyitä katkelmia, joissa on yhdistetty eri opiskelijoiden syksyn aikana kirjoittamia kokemuksia oppimisesta ja opiskelusta.

Henkilökohtaisuus

Mahdollisuus vaikuttaa omaan opiskeluun ja rakentaa itselle tarkoituksenmukaisia opintopolkuja on osa henkilökohtaisuutta. Jokainen opiskelija suunnitteli opetussuunnitelman perusteella osaamisen hankkimista ja osoittamista elämäntilanteensa, työtilanteensa ja omien tavoitteidensa pohjalta. Osaamisperustaisuus edellyttää oman osaamisen arviointia eli sen tunnistamista, mitä jo osaa ja mitä vielä pitäisi tehdä tarvittavan osaamisen saavuttamiseksi. Tämä vaati hiukan ”opettelua”, sillä tällaista ”arviointiosaamista” ei aiemmissa koulutuksissa ollut tarvittu. Myös osaamisen osoittamisen tavat aiheuttivat ”päänvaivaa”.

*Omien tavoitteiden jäsentäminen ja selkeyttäminen? Miten osaan määritellä, onko osaamiseni riittävää ja missä aikataulus-
sa /millaisissa palasissa kakku pitää syödä, että pysyy suunnitellussa vauhdissa. Vähän "leijuva olo" kun ei ole annettu selviä sabluunoita siitä, miten näytän osaamisen.*

Tärkeintä henkilökohtaisuudessa on kuitenkin se, että opiskelija kokee opiskelun ja sen edellyttämän toiminnan olevan "oma juttu" ja olevansa vastuussa omasta oppimisestaan ja sen lopputuloksista. Tästä voi käyttää nimitystä omistajuus. Kokemus siitä, että on oman oppimisensa ja opiskelunsa omistaja ei kuitenkaan tarkoita yksin työskentelyä, sillä omistajuus voi myös jakautua (kollektiivinen omistajuus), jolloin oppimisen kohteen nähdään olevan "meidän" sen sijaan, että se olisi pelkästään "minun". (Pierce, Kostova & Dirks 2001)

(Tällainen tapa) sopii hyvin – vastuu ja omistajuus itsellä. Toisaalta kaipaan struktuuria ja rajoja, olen valmis luomaan niitä itse, päätän itse mitä ja miten haluan. Oman opiskelusuunnitelman tekeminen on hyvä juttu – pystyn pitämään jöötä itselleni.

Ohjauksellisuus

Ohjauksellisuuteen kuuluu toiminta, jossa tuetaan ja edistetään opiskelijan oppimis-, opiskelu-, kasvu- ja ongelmanratkaisuprosesseja sellaisilla tavoilla, että ohjattavan käsitys omasta osaamisestaan selkeytyy ja oma aktiivisuus vahvistuu. Monet kaipasivatkin tukea itsellä jo olevan osaamisen tunnistamisessa sekä osaamisen hankkimisen ja osoittamisen suunnitelman tekemisessä. Opetussuunnitelman "yhdessälukeminen" auttoi asioiden konkretisoidumisessa. Hyvä ohjaus toteutuu kunnioittavassa, rakentavassa kohtaamisessa ja dialogisessa vuorovaikutuksessa.

Ohjauskeskustelun avulla selkeni jotkut asiat ja ”löysin” osaamista lisää ja ymmärsin mitä/minkälaista osaamista tietyissä kohdissa tarkoitettiin. Keskustelu toi opiskelun konkreettisemmalle tasolle ja sai heräämään ideoita osaamisen osoittamiseksi. Täällä on ollut hienoa havaita se, että heti ensimmäisestä opiskelupäivästä alkaen osaamistamme on arvostettu. Se tuntuu jopa hieman oudolta, kun omassa mielessään ”ei osaa juuri mitään”.

Tavoitteellisuus ja myönteiset tulevaisuuskuvat auttavat kohtaamaan nykyhetken epävarmuutta ja epätietoisuutta. Oppiminen ei ole vain tiedollista tai toiminnallista, vaan myös tunneperäistä ja siihen kuuluvat prosessit saattavat herättää epävarmuutta ja muita voimakkaita tunnereaktioita (Cousin 2006).

Uskon välillä tulevan epätoivon hetkiä, siitä mitä teen/miten voin jonkin tietyn asian oppia ja näyttää osaamiseni. Uskon kuitenkin selviytyväni opo-verkostoni, ohjaavien opettajien ja oman tiimini tuella. Opetussuunnitelmaan paremmin tutustuessani ja HOPS-keskustelun jälkeen sain vahvan kuvan siitä miten voin/tulisi kasvaa matkalla opinto-ohjaajaksi. Tämän jälkeen on mielestäni helppo tehdä suunnitelma ”miten minusta tulee opinto-ohjaaja”.

Autenttisuus

Tutustuminen aidoissa opinto-ohjaajan työtilanteissa tarvittaviin menetelmiin, työtapoihin ja materiaaleihin on tärkeää mutta ensisijaisesti autenttisuudessa on kyse ohjauksellisesta ajattelu- ja toimintatavasta (ks. Barab, Squire & Dueber 2000) Koulutuksessa on tuettu opiskelijoita oppimaan ajattelu- ja menettelytapoja sekä malleja, joiden kautta ohjauksen ammattilaiset tunnistavat ja ratkovat ongelmia ja toimivat yhteistyössä eri tahojen kanssa. Myös ohjauksen ja opinto-ohjaajan työn laaja-alainen ymmärtäminen on osa autenttisuutta.

Ohjauksessa tarvittavaa tiedollista prosessointia tuettiin pitämällä koko ajan esillä teoreettisen tiedon ja ohjausteorioiden merkitystä. Opinto-ohjaaja osaa tarkastella teoreettista tietoa käytännön kokemusten valossa ja käytännön kokemuksia teoreettisen tiedon avulla.

Alkoi hämärtymään olenko tehnyt ohjausta vai neuvontaa. Olen oppinut yhdistämään ehkä aiemmin irrallisia osasia isommiksi kokonaisuuksiksi ja linkittämään niitä ohjaustyöhön/ ohjauksen viittekehyksiin. Teoria ja itse työn tekeminen ovat yhdistyneet. Hyvä kokemus oli teoriaan perehtyminen ja kirjoittaminen, se avasi näkemystäni, mistä ohjauksessa on kyse.

Yhteistoiminnallisuus

Yhteistoiminnallisuus tarkoittaa, että opiskelijat työskentelevät yhdessä ja rakentavat uutta tietoa yhteistyössä sekä toistensa kanssa, että erilaisten oppilaitosten ulkopuolisten tahojen kanssa. Siinä toteutuu sekä yksilöllinen että yhteinen vastuunottaminen, ja sillä pyritään mahdollisimman hyvin henkilö- ja ryhmäkohtaisiin oppimistuloksiin.

Hienoa, kun paljon keskustellaan ryhmänä, jaetaan kokemuksia ja myös haasteita sekä onnistumisia. Tiimin kanssa olemme päässeet alkuun. Tiimityöskentely toimii ja osaamisen jakaminen on oikeasti mahdollista.

Yhteistoiminnallisuus ei rajautunut vain opiskelijoiden keskinäiseen toimintaan, vaan jo varhaisessa vaiheessa opintoja he lähtivät tekemään opintokäyntejä, haastattelivat opinto-ohjaajia ja muita ohjauksen kanssa tekemisissä olevia hahmottaakseen ohjaamisen periaatteita, käytäntöjä ja ohjauksen kenttää.

Tärkeimpiä olivat tiimin kesken suorittamamme tutustumiskäynnit ja opojen haastattelut. Varsinaisen sysäyksen teoriasta toimintaan antoi ensimmäinen opohaastattelu ja tutustumispäivä yläkoululla. Olen lisännyt yhteistyötäni alan opinto-ohjaajan kanssa, joten tietoni ohjauksesta on kasvanut ja ennen kaikkea oma osaamiseni on saanut vahvistusta.

Muovautuvuus

Muovautuvuus tarkoittaa kykyä mukauttaa toimintaa ja suunnitelmia uusien ja muuttuvien tilanteiden edellyttämällä tavalla (Levinthal & Marino 2015; Martin 2010.) Se tarkoittaa niin ajattelun, toiminnan, tehtävien, suunnitelmien kuin myös rakenteiden joustavuutta. Tämä näkyi mahdollisuutena tehdä erilaisia henkilökohtaisia ratkaisuja osaamisen hankkimisessa ja osoittamisessa. Opiskelijat eivät saaneet mitään valmista tehtävlistaa palautusai-katauluineen, vaan tehtäviä muotoiltiin sen perusteella, miten ne palvelisivat oppimista ja osaamisen karttumista. Tämä oli uutta ja aiheutti myös epävarmuutta.

Odotin toisenlaista lähestymistapaa Luulin, että saamme ekana päivänä koulutuksen teemat selville ja lähipäivien sisällöt, niin ei nyt käynyt. Kaipasin ehkä sitä, että olisi enemmän avattu tulevaa ja "paalutettu" virstanpylväitä oppimispolkuun. Olisin toivonut selkeämpää aikataulutusta, tehtävien antoa yms. Tästä "harmistuksesta" alkaa päästä yli 😊

Osaamisperustaisen opetussuunnitelman joustava käyttö koettiin myös positiiviseksi asiaksi ja mahdollisuudeksi suunnitella ja arvioida omaa toimintaa eri tavalla kuin aiemmin. Olennainen osa muovautuvuutta onkin valmius muuttaa omia käsityksiä, ajattelua ja toimintaa (Martin 2010).

Mielestäni tämä oman hopsin työstäminen on hyvä lähestymistapa opo-opinnoissa. Tavoitteet ovat täsmentyneet ja jopa vaihtuneet. Lisäksi siinä sai tukea omille keskeneräisille ajatuksille esim opinnoissa hyödynnettävien työkalujen käyttöönottoon. Opetussuunnitelma ja lähipäivät ovat avanneet silmiäni: sekä siitä mitä jo osaan ja miten voin kehittää hankkimaani osaamista. Sekä sitä että asioita ja tehtäviä voi tehdä myös toisin. Oma ajatusmaailmaa pitää vieläkin ravistaa ja muuttaa, reflektointia syvälle omaan osaamiseen.

Ajatuksia osaamisperustaisen opetussuunnitelman käyttämisestä

Osaamisperustainen opetussuunnitelma voi olla rasite tai mahdollisuus riippuen siitä, kuinka sitä käytetään. Mielenkiintoista oli, että opetussuunnitelma, joka tuotti epävarmuutta, toimi myös tuen lähteenä ja auttoi opintojen suunnittelussa. Tulevien lähiohjauispäivien sisältöjä muokattiin toiminnan edetessä mutta vähintään jonkinlainen teematasoinen runko, josta näkee pitemmälle tulevaisuuteen, on tarpeen.

Alussa tuntui olevan haastavaa saada otetta, että mistä opsissa on kyse. Mutta kun sitä luki tarkemmin, huomasin, että se antaa omalle osaamisen hankkimiselle ja osoittamiselle varsin hyvät, laajat & monipuoliset puitteet. Opiskelua voisi helpottaa, jos olisi tarkemmin tietoa lähipäivien teemoista.

Opetussuunnitelmaan tutustumista ja sen ymmärtämistä ei kannata jättää opiskelijan omalle vastuulle, vaan siihen tulee tutustua yhdessä ja antaa tilaa keskusteluille sen herättämistä kysymyksistä. Tällainen tuki heti opintojen alusta lähtien on ensiarvoisen tärkeää opintoihin kiinnittymisen kannalta.

Alun kauhistus opetussuunnitelmalankakerästä, vastuunotto omasta osaamisesta ja tiimiytyminen tuntuivat aluksi haastaville, mutta ne olivat juuri niitä asioita, joiden haltuunotto vie osaamisen hankkimisessa eteenpäin.

On syytä miettiä, kannattaako opiskelun alkupäivinä yrittää jakaa mahdollisimman paljon erilaista informaatiota, joka on opettajan mielestä tärkeää. Opiskelu, jossa opiskelija itse osallistuu aktiivisesti osaamisen arviointiin sekä sen hankkimisen ja osoittamisen suunnitteluun yhdessä toisten kanssa ei ole kaikille tuttua ja herättää epävarmuutta ja vastustustakin. Se tarvitseekin vastapainokseen turvallisuutta tuottavia elementtejä, jotka liittyvät itsetuntoon ja käsitykseen itsestä ja omista kyvyistä. Myönteinen tunnelma sekä kokemusten reflektointi ja dialoginen vuoropuhelu saattavatkin olla tärkeämpää kuin suuri määrä informaatiota asioista, joihin opiskelijoilla ei ehkä ole vielä mitään kosketuspintaa. Valmiiksi muotoiltujen tehtävien ja palautusaikataulujen odottamisen asemesta siirrettiin huomio siihen, että nyt työskennellään opetussuunnitelman kanssa ja tehdään siitä työkalu omalle oppimiselle, osaamisen tunnistamiselle ja uuden hankkimiselle.

Myönteinen yllätys: rento aloitus ja positiivisen fiiliksen tunne. Tuli tunne, että meistä oikeasti välitetään ja meitä tuetaan. Turha pönötys puuttui. Ilahdutti, ettei liikaa hössötetty ja kohkattu järjestelmien ja systeemien käytön esittelyyn. Vähän odotti selkeämpiä säveliä opsin suhteen mutta sekin tuli perusteltua miksi opinnot suoritetaan tällä tavalla. Osaamisperustaisuusajattelu alkoi jo avautua.

Ratkaisevaa osaamisperustaisen opetussuunnitelman toimivuudelle on opettajatiimin toiminta. Opettajilla on oltava selkeä ja yhteisesti jaettu käsitys siitä, mitä osaamisperustaisuus tarkoittaa

ja mitä sen toteutuminen edellyttää opetuksessa ja ohjaamisessa. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikesta pitäisi olla samaa mieltä. Opinto-ohjaajakoulutuksen opettajien erilaiset kokemukset ja käsitykset ovat avanneet uusia näkökulmia yhteistyölle. Sekä opettajien keskinäistä että opinto-ohjaajaopiskelijoiden kanssa tapahtunutta toimintaa voikin nimittää neuvottelevaksi yhteistoiminnaksi. Tämä on antanut mahdollisuuden myös roolinvaihdoksille eli opiskelijan osoittaessa osaamistaan opettajat ovat saaneet oppijan position ja opiskelijasta on tullut opettaja.

Lähteet

BARAB, S. A., SQUIRE, K. & DUEBER, B. 2000. Supporting authenticity through participatory learning. *Educational Technology Research and Development*, 48(2), 37–62.

COUSIN, G. 2006. An introduction to threshold concepts. Planet No. 17. December 2006.

KUKKONEN, H. & MARTTILA, L. 2017. Kuviteltua todellisuutta – ammattikorkeakoulu oppimisen ja opiskelun ympäristönä. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Tutkimuksia 19.

LEVINTHAL, D. & MARINO, A. 2015. “Three facets of organizational adaptation: Selection, variety, and plasticity”. *Organization Science*, 743–755.

LINDEN, J. & ANNALA, J. 2016. Yhteisöt korkeakoulutuksessa – hyödyntämätön voimavara. *Kasvatus* 47 (5), 403–405.

MARTIN, A. J. 2010. *Building classroom success: eliminating fear and failure*. London: Continuum.

OPETUSSUUNNITELMA. 2016. Ammatillinen opinto-ohjaajankoulutus, opetus-suunnitelma. Tampereen ammattikorkeakoulu.

PIERCE, J. L., KOSTOVA, T. & DIRKS, K. T. 2001. The state of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of General Psychology*, 7, 84–107.